

Сабақ тақырыбы:

**1837-1847 жылдардағы
Кенесары Қасымұлы
бастаған көтеріліс**

Сабақ мақсаты:

Білімділік: Ұлт-азаттық қозғалыстың алғы шарттарын, сипатын, ерекшелігін, мақсатын ашып көрсете отырып, Кенесары Қасымұлы өзі батыр, өзі хан, өзі көсем, өзі дипломат халқының бостандығы мен тәуелсіздігі үшін күрескен мемлекет қайраткері екендігін, “ұлт-азаттық қозғалыс”, “тәуелсіздік” ұғымын қалыптастыру, жан-жақты талдай білуге баулу.

Дамытушылық: 1837–1847 жылдары Кенесары бастаған ұлт-азаттық қозғалыс тақырыбын қортындылай келіп, түйіткілдерді сұраққа жауап беру барысында оқушыларды әлеуметтік – экономикалық және саяси дамудың тарихи құбылыстардың күрделі кешендері талдай білуге және олардың арасындағы байланыстарды айқындай білуге, идеологиялық құбылыстардың таптық мәнін аша білуге баулу.

Тәрбиелік: Халқының бостандығы мен тәуелсіздігі үшін күрескен Кенесарыдай батырдың ерлігін дәріптей отырып, оқушылардың ұлттық сана – сезімін жеріне, еліне деген сүйіспеншілігін арттыру, патриоттық тәрбие беру, өз көзқарасын дәлелдей алатын қоғамның саяси дамуын түсінетін,

Ой талқы.

Тарих қандай ғылым?

- Тарих атасы кім?
- Қазақ хандығы қай жерде құрылды?
- Қазақ хандығын кімдер құрды?
- Кіші жүз Ресей империясына қашан кірді?

Даралық пен ұқсастық

11-желтоқсан

**1837-1847 жылдардағы
Кенесары Қасымұлы
бастаған көтеріліс**

**Қазақ дейтін бастау үшін бар көшті,
Елі үшін жорық жасап жан кешті.
Бөгенбай да, Қабанбай да, Абылай,
Тәуелсіздік жолын іздеп жан кешті.**

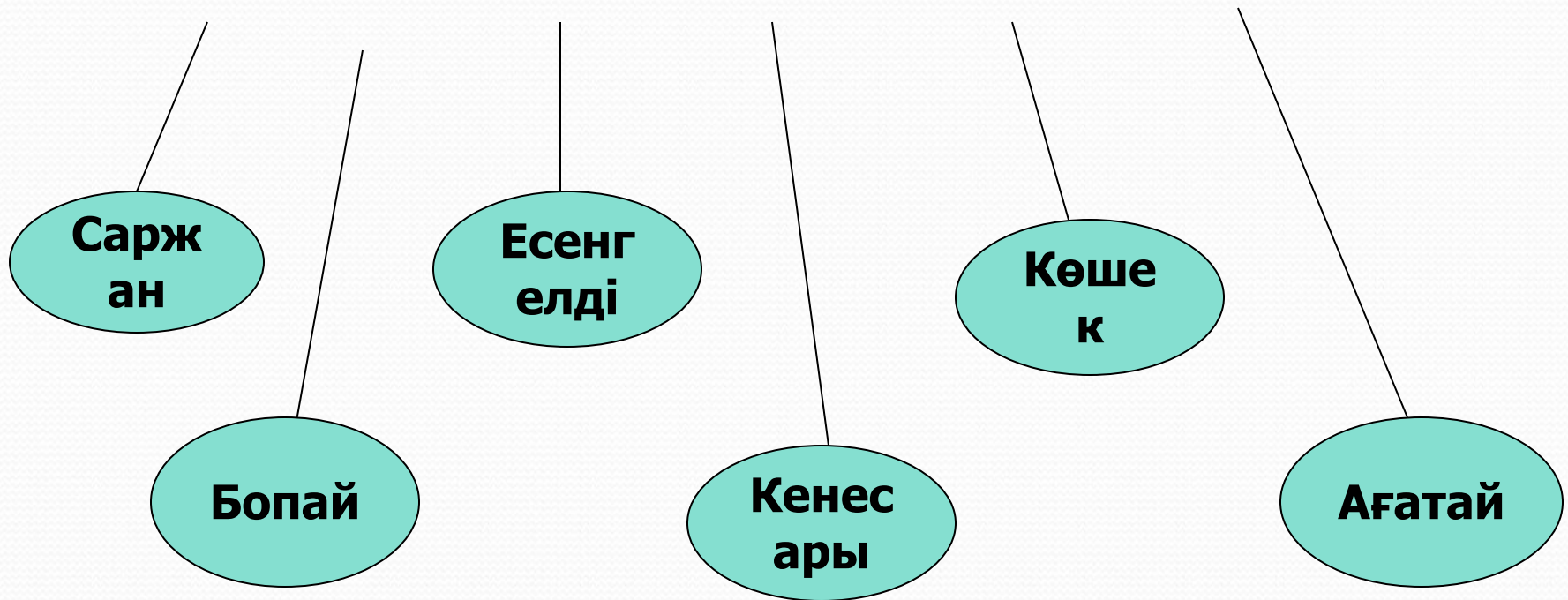
Проблемалық сұрақ

“Көтеріліс қазақ халқының сол кездегі жағдайын шеше алар ма еді?”

Атақты Шыңғыс ханның 27-інші ұрпағы, Абылай ханның немересі, қазақ халқының соңғы ханы – Кенесары Қасымұлы 1802 жылы Көкшетау өңірінде дүниеге келді.

Қасым сұлтанның бәйбішесі Айкүмістен

Көтерілістің себептері

```
graph TD; A[Көтерілістің себептері] --> B[1. Патша үкіметі жерлерді жаппай тартып ала бастады]; A --> C[2. Хан билігінің жойылуы наразылық туғызды]; A --> D[3. Алым- салық түрлері көбейе түсті]; A --> E[4. Патша үкіметінің әскери отрядтары шабуыл жасап күн көрсетпеді];
```

1. Патша үкіметі жерлерді жаппай тартып ала бастады

2. Хан билігінің жойылуы наразылық туғызды

3. Алым- салық түрлері көбейе түсті

4. Патша үкіметінің әскери отрядтары шабуыл жасап күн көрсетпеді

**1. Жерлерді
өздеріне
қайтару**

**2.
Округтерді
тарату**

**Көтерілістің
мақсаты**

**3. Алым-салықтарды
жою**

**Қозғауш
ы
күштер:**

**Қарапайым
көшпелелер**

**Старшындар
Билер,
Сұлтандар**

**Батырлар
жетекшілік
етті**

Қазақ хандығының қалпына келтірілуі.

- 1841 жылдың қыркүйек айында үш жүздің өкілдері бас қосқан жиында Кенесары Қасымұлы хан сайланды.

Сөздердің мағынасын аш.

- ▶ **Жасауылдар -**
- ▶ **Зекет -**
- ▶ **Ұшыр -**
- ▶ **Жүзбасылар мен мыңбасылар -**
- ▶ **Айырым -**
- ▶ **Манап -**

Ой-толғаныс

1. Ресей патшасына Кенесарының атынан хат жазады.
2. Роль – Кенесары
3. Кімге – Ресей патшасына
4. Формасы – хат
5. Тақырыбы – Ұлт-азаттық көтеріліс

Көтерілістің барысы
Бейне көрсетілімнен
үзінді

Көтерілістің хронологиялық анықтамасы

- ▶ **1802 жылы** Сұлтан Кенесары дүниеге келді.
- **1836 жылы** Қоқан билеушілері оның бірге туған бауыры – Саржанды,
- **1840 жылы** әкесі Қасым төрені өлтірді.
- ▶ **1837 жылы** Кенесары Қасымұлы бастаған көтеріліс басталды.
- ▶ **1838, 1842** жылдары Кенесары өзінің адамдарын Батыс Сібір генерал-губернаторына жіберіп, оған арнайы хат жолдады.
- ▶ **1838 жылы** Ақмола бекінісіне таяу ірі елді мекенді алты күн бойы қоршауда ұстап өртеп жіберді.
- ▶ **1841 жылы** қыркүйек айында үш жүздің өкілдері бас қосқан жиында Кенесары Қасымұлы хан сайланды.
- ▶ **1842 жылы** Сотниковтың отряды Кенесарының ауылына шабуыл жасады.
- ▶ **1843 жылы** Ресей императоры қазақ ханына қарсы жорық ұйымдастырды.
- ▶ **1845 жылы** Долгов және Герн бастаған елшілік келді.
- ▶ **1847 жылғы сәуірде** Кенесары он мыңдай қолмен Қырғызстанның жеріне басып кірді.
- ▶ **1847 жылы** Кенесары Қасымұлы қаза тапты.

Тарихи тұлғалар

- Кенесары Қасымұлы 1802-1847
- Сыздық сұлтан (1837-1910)
- Інісі Наурызбай Қасымұлы (1822-1847)
- Қарындасы Бопай
- Әйелі Күнімжан
- Ағыбай Қоңырбайұлы (1802-1885)
- Иман Дулатұлы (1780-1847)
- Бұқарбай Естекбайұлы (1822-1898)
- Саурық батыр

Кенесары Қасымұлының өмірі мен қызметі
болашақ ұрпаққа өшпес өнеге.

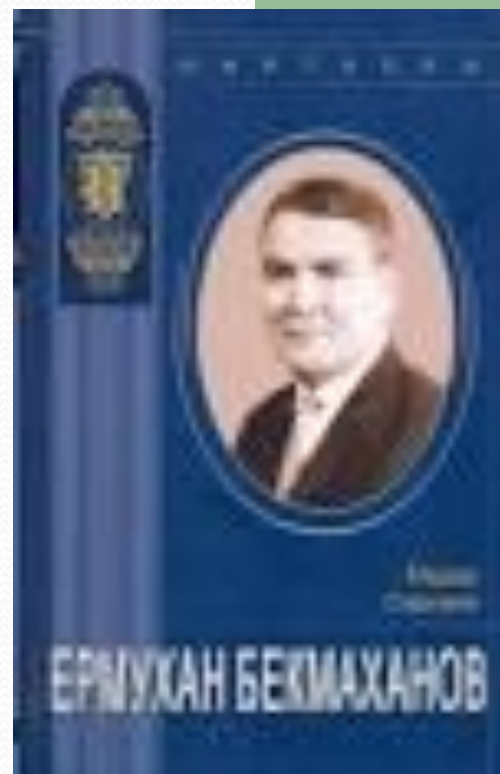
- Деректер көзімен.
- Деректер көзімен.

- Абылай ханның ұрпағы, тарих ғылымының докторы. “XIX ғасырдың 20-40 жылдарындағы Қазақстан” – деген еңбегінде Кенесары Қасымұлы бастаған көтерілісті ашып жазғаны үшін 25 жылға бас бостандығынан айырылған

Е. БЕКМАХАНОВ

Қазақстан
в 20-40 годы
XIX века

Ермұхан Бекмаханов

Аргументті эссе, проблемалық сұрақты талдау

- “Көтеріліс қазақ халқының сол кездегі жағдайын шеше алар ма еді?”
 1. Себептер
 2. Қарсы аргументтер
 3. Дәлелім
 4. Қорытынды

Бейне көрсетілімнен үзінді

Кенесарының өлімі

Жеңілу себептері:

- Қазақ халқының рулық-патриархалдық жіктелуі, бірқатар феодалдық топтардың Кенесарыны қолдамауы;
- Ресей билеушілерінен жеңілдіктер алған сұлтандар мен билердің орталықтанған феодалдық мемлекет құруға мүдделі болмауы;
- Руаралық қайшылықтар;
- Көтерілісшілер қатарының сиреуі;
- Бұхар, Қоқан феодалдарымен соғысып, күшін сарқыған Кенесары тобының Ресейге қарсы біріге алмауы.

Тарихи маңызы:

- Үш жүзді қамтыған тұңғыш ірі көтеріліс
- XIX ғасырдың I жартысындағы Ресей азаттық көтерілістерінің құрамдас бөлігі
- Алдыңғыларға қарағанда территорияларды қамту мен халықтың қатысуынан ең көлемді көтеріліс
- Қазақ елінің ішкі қайшылықтарының Ресей саясатымен байланыстығын көрсетті
- Халықтың ұлттық сана – сезімінің өскендігін дәлелдеді.

Келесі ойын «Ойлан тап» деп аталады.

1. Кенесары хандықты кімдер арқылы басқарды?

ж а с а у ы л д а р

2. Мал өсірушілерден алынатын салық түрі.

з е к е т

3. Диқандардан алынатын салық түрі.

ұ ш ы р

4. Кенесары хан орыс армиясының үлгісі бойынша өз әскерлеріне қандай белгі енгізді?

а й ы р ы м

5. Ерлігімен ерекше көзге түскен сарбаздардың қатарынан кімдер тағайындалды?

ж ү з б а с ы л а р м е н м ы ң б а с ы л а р

6. Қырғыздардың ақсүйек рубасылары.

м а н а п

7. Байырғы жергілікті халық-көшпелі қазақтар.

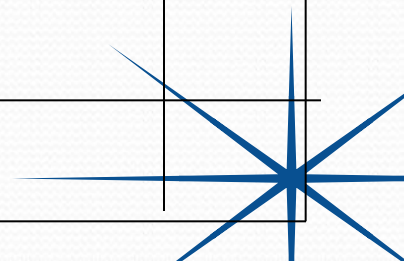
н о м а д т а р

8. Кенесарыны Ресейлік ғалымдар қалай атаған?

б ү л і к ш і л с ұ л т а н

Семантикалық карта

Оқиғалар, жылдар	20 мың	1802-1847	1845ж.	1836ж.	1838ж.	ж.1841- 1847ж.	80-нен астам	1847ж.	1837- 1847ж.
Кенесары өмір сүрді									
Кенесары хан болды									
Көтеріліс болған жылдар									
Көтер-лер Ақмола бекінісін өртеді									
Әкесі Қасым қаза тапты									
Сарбазының саны									
Кенесары қырғыз жеріне басып кірді									
Кенесарының ағасы Саржан қаза болды									
Көтеріліске қанша сұлтан,старшын, би қатысты									

Семантикалық карта

Оқиғалар, жылдар	20 мың	1802-1847	1840ж.	1836ж.	1838ж.	ж.1841- 1847ж.	80-нен астам	1847ж.	1837- 1847ж.
Кенесары өмір сүрді		+							
Кенесары хан болды						+			
Көтеріліс болған жылдар									+
Көтер-лер Ақмола бекінісін өртеді					+				
Әкесі Қасым қаза тапты			+						
Сарбазының саны	+								
Кенесары қырғыз жеріне басып кірді								+	
Кенесарының ағасы Саржан қаза болды				+					
Көтеріліске қанша сұлтан,старшын, би қатысты							+		

Дискуссиялық өрнек

✓ Кенсарының ағасы Саржанды Қоқан ханы өлтірді

✓ Кенесары Абылай ханның шөбересі

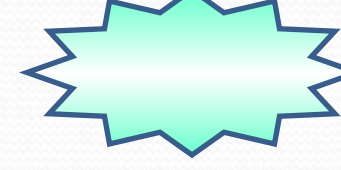
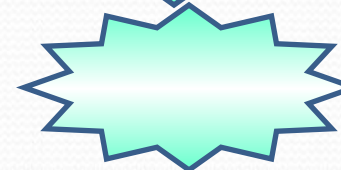
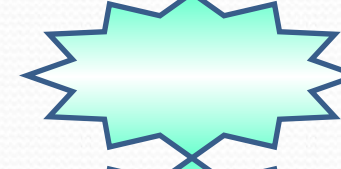
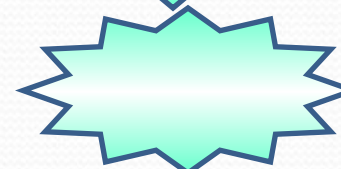
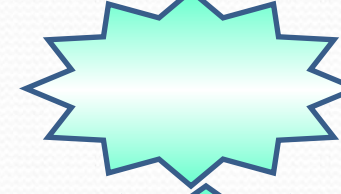
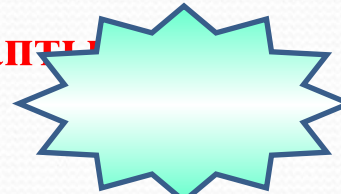
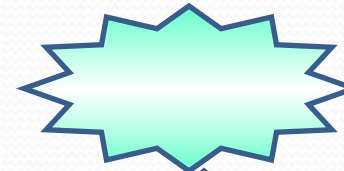
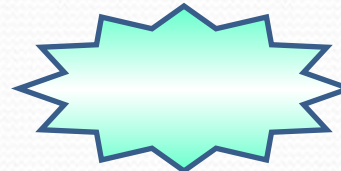
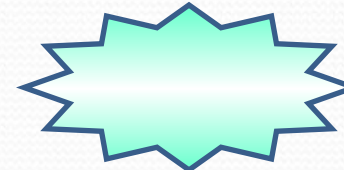
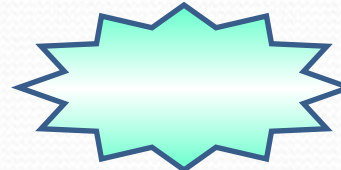
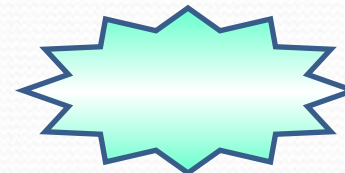
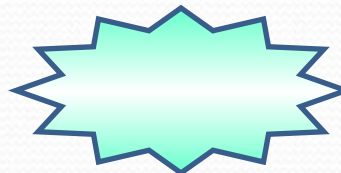
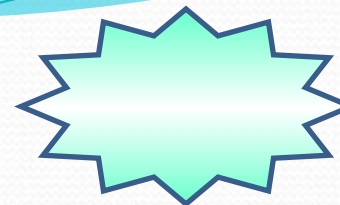
✓ 1845 ж. сәуірде Кенесары ауылына орыс елшілері Долгов пен Герн келді

✓ Қырғыз манаптары Кенесарының Қоқан хандығына қарсы бірігіп күресу жөніндегі ұсынысын қабылдамады

✓ 1844 жылы шілдеде көтерілісшілер жеңіліс тапты

✓ 1843 жылы көтерілісті басуға сұлтан Жантөреұлы, Айшуақұлы белсене кірісті

✓ 1857 жылы Кенсары Майтөбе түбінде қаза тапты

Дискуссиялық өрнек

✓ Кенсарының ағасы Саржанды Қоқан ханы өлтірді

Иә

✓ Кенесары Абылай ханның шөбересі

Жок

✓ 1845 ж. сәуірде Кенесары ауылына орыс елшілері Долгов пен Герн келді

Ия

✓ Қырғыз манаптары Кенесарының Қоқан хандығына қарсы бірігіп күресу жөніндегі ұсынысын қабылдамады

Ия

✓ 1844 жылы шілдеде көтерілісшілер жеңіліс тапты

Жок

✓ 1843 жылы көтерілісті басуға сұлтан Жантөреұлы, Айшуақұлы белсене кірісті

Ия

✓ 1857 жылы Кенсары Майтөбе түбінде қаза тапты

Жок

1. Саурық

1. Кенесары бастаған көтеріліс болды

2. Кенсарының саяси көзқарасының қалыптасуына әсер етті

3. Кенсары қолын басқарған атақты батыр

4. 1842 ж. көтерілісті қанға бояуды ойластырған Орынбор губернаторы

5. Патша талаптарын Кенесарыға жеткізген орыс елшілері

6. Сырым Датұлы бастаған көтеріліс болды

7. Кенесарының Қоқан бектеріне қарсы күресін қолдаған Ұлы жүз батыры

2. Долгов пен Герн

3. 1783-1797жж.

4. 1837-1847жж.

5. Қасым сұлтан

6. Иман

7. В.А.Обручев

1. Кенесары бастаған көтеріліс болды
2. Кенсарының саяси көзқарасының қалыптасуына әсер етті
3. Кенсары қолын басқарған атақты батыр
4. 1842 ж. көтерілісті қанға бояуды ойластырған Орынбор губернаторы
5. Патша талаптарын Кенесарыға жеткізген орыс елшілері
6. Сырым Датұлы бастаған көтеріліс болды
7. Кенесарының Қоқан бектеріне қарсы күресін қолдаған Ұлы жүз батыры Жоңғарлар қазақ жеріне жиі-жиі жорық жасады

1. 1837-1847жж.

2. Қасым сұлтан

3. Иман

4. В.А.Обручев

5. Долгов пен Герн

6. 1783-1797жж.

7. Саурық

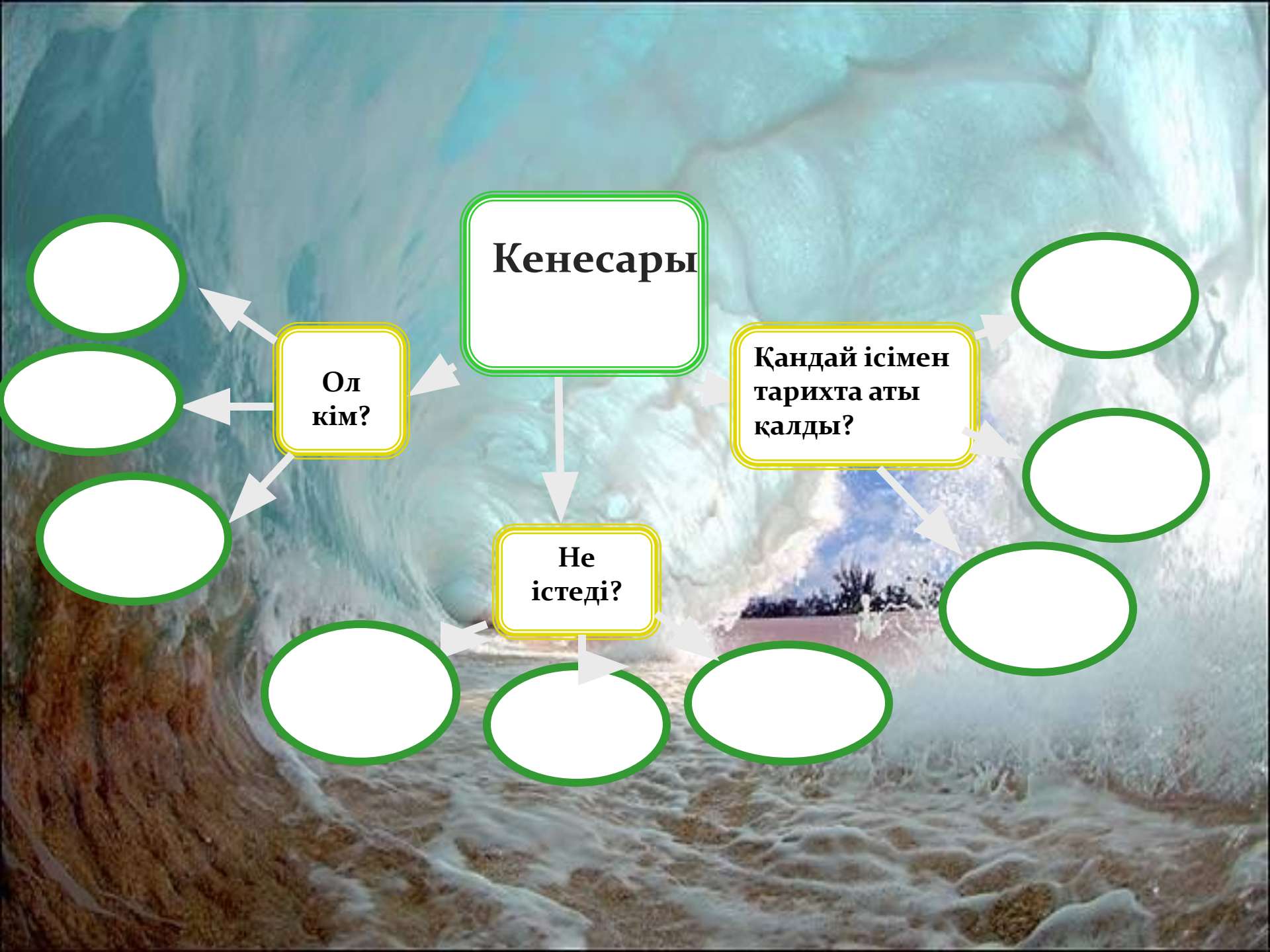
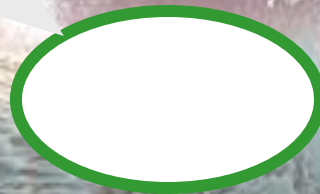
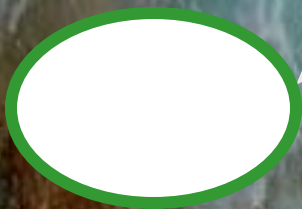

Кенесары

Ол кім?

Қандай ісімен тарихта аты қалды?

Не істеді?

**Ақылды
саясаткер**

**Шебер,
көрнекті
қолбасшы**

**Шыңғыс
ханның ұрпағы**

**Ер жүрек
батыр**

**Көтеріліс
басшысы**

**Талантты
басқарушы**

қайраткер

Дипломат

**Мәртебелі
әмірші**

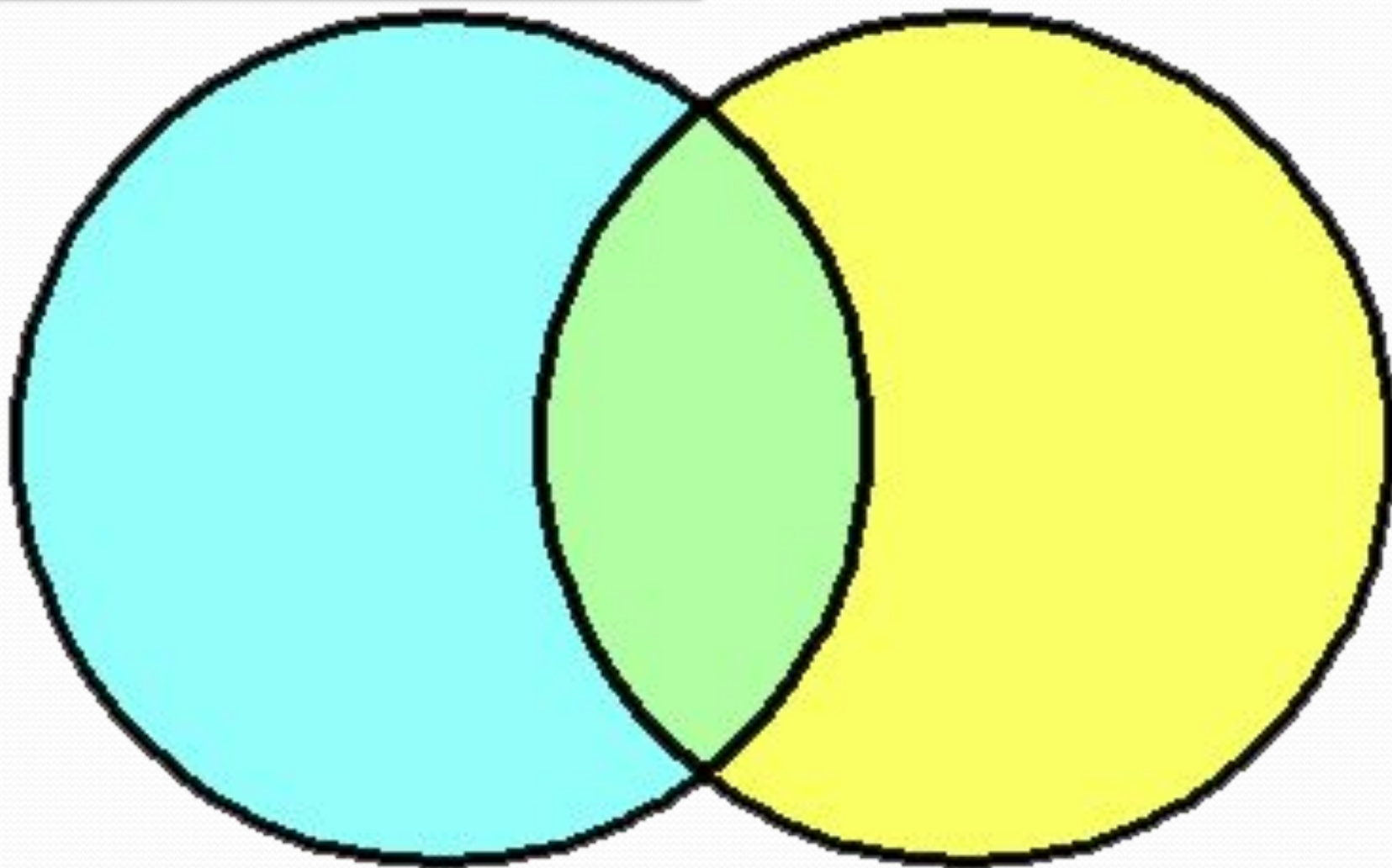
Хан

Сырым мен Кенесары көтерілісінің салыстырмалы сипаты. “Венн диаграммасы”

Кенесары Қасымұлы бастаған
көтеріліс

Сырым Датұлы бастаған
көтеріліс

Сырым мен Кенесары көтерілісінің салыстырмалы сипаты. “Венн диаграммасы”

Кенесары Қасымұлы бастаған
көтеріліс

Сырым Датұлы бастаған
көтеріліс

Феодалдық топтардың
Кенесарыны қолдамауы

Қоқандықтардың
тепкісіндегі қазақтарды
азат ету.

Бүкіл Қазақстанды
қамтыған ұлт-азаттық
қозғалыс

Қазақ өлкесіндегі ең ұзақ
көтеріліс 10 жылға
созылды

Кіші жүзді - Еділ-Арал
теңізін қамтыған

Қазақ феодалдарының
арасындағы алауыздық
және ру аралық
қайшылықтар

Еділдің шығысындағы ірі
халықтық сипаттағы
қозғалыс.

Қазақ өлкесіндегі ең ұзақ
көтеріліс 14 жылға
созылды.

Отаршылдық
езгіге қарсы
бағытталған
Қазақ шаруалары,
билер, старшындар
Қазақ өлкесіндегі
ең ұзақ
көтерілістер

Бағалау

**“Алыспаған, жұлыспаған бостандық атына
мінбейді, бұғаудан босамайды, ері –
күлдіктан, әйелі күндіктен шықпайды,
малына да, басына да ие болмайды”**

Ә. Бөкейханов

Үйге тапсырма беру.

- 1. «Ел қорғаған - ер бабам» деген тақырыпта тарихи шығарма жазып келу.**
- 2. Тақырыпты оқу, көтеріліс туралы материалдар жинау**

Көтеріліс сипаты

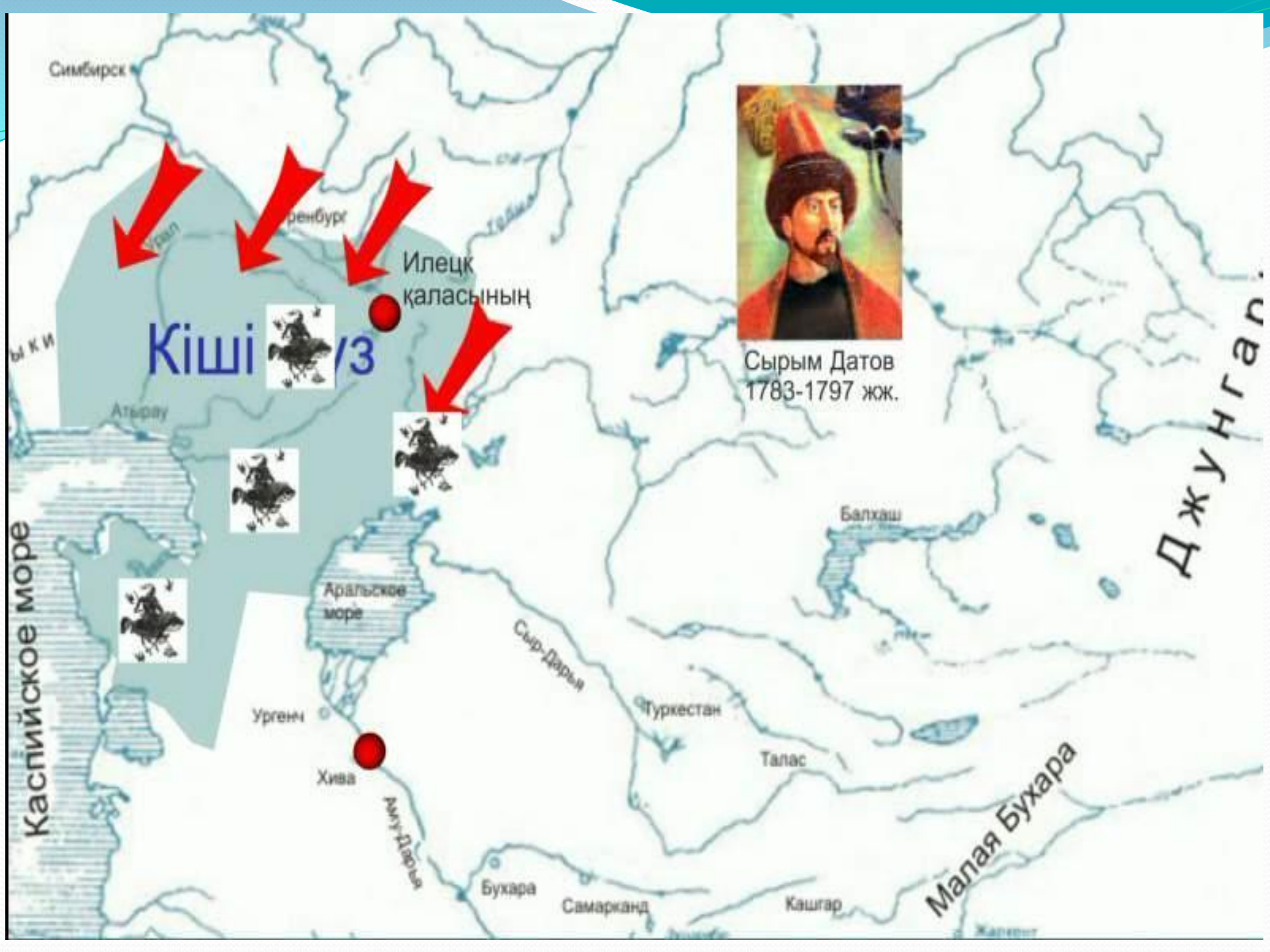
Ел қорғаған ер бабам

**Сырым Датұлы
(1712-1802)**

Симбирск

Сырым Датов
1783-1797 жж.

Кіші /3

Каспийское море

Джунгария

Оренбург

Илецк қаласының

Аральское море

Ургенч

Хива

Аму-Дарья

Бухара

Самарканд

Талас

Туркестан

Сыр-Дарья

Балхаш

Малая Бухара

Урал

Тобол

Ы.К.И.

Атырау

Туркестан

Самарканд

Кашгар

Жаркент

- **Ол өз кезінде өте білімді, Түркістан қаласы маңындағы Қарнақ медресесінде білім алған. Өз замандастарының айтуынша аласа бойлы, өте жігерлі адам болған. Ш. Уалихановтың мәліметі бойынша**
- **12 әйелі, 30 баласы, 40 қызы болған. Жоңғарлардың атақты қонтайшысы Қалдан-цереннің баласымен жекпе-жекте жеңіп оны өлтірген**

- Жауабы:
- Аблай хан.

- Арқада Көкшетауға жер жетпейді
- Басқа жер көңіліңді ондай тербетпейді
- Ту тіккен Абылай ата кең далада
- Қазақта Хан Кенеме ер жетпейді

